

Krožno gospodarstvo v luči prihodnjega slovenskega predsedovanja Svetu Evropske unije

Ekologi brez meja*

5

* Jaka Kranjc, Ekologi brez meja, avgust 2020.

Povzetek

Krožno gospodarstvo je koncept, ki je že pred desetletji nastal kot odziv na spoznanje, da živimo na planetu z omejenimi viri in ogroženo nosilno sposobnostjo okolja. Zaznamujejo ga preoblikovanje, ponovna uporaba, popravila in recikliranje obstoječih materialov in izdelkov. Temelji na uporabi energije iz obnovljivih virov, opušča uporabo nevarnih kemikalij ter znižuje porabo surovin. Izdelki v krožnem gospodarstvu so skrbno zasnovani tako, da omogočajo kroženje materialov, ohranjajo dodano vrednost kolikor dolgo je to mogoče in znižajo nastajanje odpadkov proti ničelni stopnji. Znotraj gospodarstva ostajajo tudi po tem, ko material ali izdelek doseže konec svoje življenjske dobe. Skratka, krožno gospodarstvo zapira in krajša snovne zanke, da bi izboljšalo ekonomičnost ob hkratnem ustvarjanju novih delovnih mest in da bi minimiziralo izpuste v okolje. Za Evropo, ki je revna z naravnimi viri in zato močno odvisna od uvoza, je to pomembno tudi z geopolitičnega vidika. Koncept je dokončno posvojila kot svojo novo razvojno paradigmo s prvim akcijskim načrtom za krožno gospodarstvo leta 2015.

Marca 2020 je Komisija sprejela nov akcijski načrt, ki se še bolj posveča preprečevanju nastajanja odpadkov, krožni zasnovi in celotnemu življenjskemu ciklu izdelkov. Nov načrt je eden glavnih gradnikov Evropskega zelenega dogovora, ki določa ambiciozen časovni načrt za ogljično nevtravno krožno gospodarstvo, ki je z viri gospodarno in v katerem je gospodarska rast ločena od rabe virov. S tem bo krožno gospodarstvo prišlo v vse pore evropskega načrtovanja, Evropska komisija pa načrtuje postati njegov ambasador tudi na globalni ravni.

Evropska unija se zaveda svoje vpetosti v svet in da pravega prehoda ne bo uspela izvesti brez delovanja tudi izven svojih meja. Seveda v tem prav tako vidi gospodarsko priložnost, ne le prednosti za druge države. Načrt prehoda je spremljal delovni dokument s podrobnostmi trenutnih in bodočih prizadevanj na globalni ravni *Leading the way to a global circular economy: state of play and outlook*. Prenovljena bodo pravila o izvozu odpadkov, načela krožnega gospodarstva pa bodo vgrajena v smernice za državno pomoč na področju okolja in energije. V procesih širitve EU, predvsem na Zahodnem Balkanu, bo okrepljena prisotnost načel krožnega gospodarstva. Podobno velja za tesnejše mednarodno sodelovanje z Afriko, politične in finančne mehanizme razvojnega sodelovanja, prostotrgovinske sporazume ter ukrepe namenske krožne diplomacije. Predlagana bo ustanovitev globalnega zavezništva za krožno gospodarstvo (*Global Circular Economy Alliance*) in priprava mednarodnega dogovora o ravnanju z naravnimi viri.

Teh načrtov ni omajal niti nastop pandemije novega koronavirusa, saj je bil prehod na nizkoogljično krožno gospodarstvo prepoznani kot edina smiselna rešitev za izhod iz nastajajoče gospodarske krize. Tako izgleda, da bo pandemija celo pospešila ta prehod.

Primerjalno je Slovenija v slabšem položaju z vidika trenutne krožnosti procesov in snovne učinkovitosti, ima pa dobre rezultate na področju ravnanja s komunalnimi odpadki in odlično izhodišče za hitro napredovanje. Krožno gospodarstvo kot koncept se pri nas sicer useda v podzavest počasneje kot drugod, a narejenih je vedno več korakov, ki bodo koncept iz skoraj čiste upravne teorije spremenili v splošno razširjeno vsakdanjo prakso.

S tako popotnico bo čez slabo leto Slovenija začela svoje predsedovanje (v okviru trojke z Nemčijo in Portugalsko) Svetu Evropske unije. Znan je skupni program, ki ne negira prizadevanj Evropske komisije in parlamenta, bolj konkretna slovenska vsebinska izhodišča pa še niso znana.

Okoljski program OZN (UNEP) v svoji tekoči strategiji prepoznava uvajanje elementov krožnega gospodarstva kot prioriteto v vseh regijah sveta. EU je največji in najglasnejši zagovornik krožnega gospodarstva. Iz zelenega dogovora je jasno, da se Evropska komisija zaveda svoje vloge pri razogličanju sveta, zato od predsedstva Sveta EU pričakujemo, da bo:

- zagovarjalo stališče, da naj bo EU globalni svetilnik krožnega gospodarstva in to brez fige v žepu. Prenehati moramo prenašati naša bremena na druge konce sveta, to je prenehati izvažati tehnologije, ki na naših tleh niso več dopustne, dodatno omejiti izvoz odpadkov v tretje države in poskrbeti za krožnost po celih dobavnih verigah, tudi ko je njihov del izven EU,
- zagovarjalo koncept globalne okoljske pravičnosti,
- zahtevalo, da finančni mehanizmi razvojnega sodelovanja in razvojne pomoči upoštevajo kriterije krožnosti (taksonomija zelenih investicij),
- podprlo pripravo mednarodnega dogovora o ravnanju z naravnimi viri in drugih mednarodnih listin, ki bodo pripomogle k doseganju ciljev Agende 2030 tudi drugod.

Nevladne organizacije imajo do prehoda, odziva na pandemijo in slovenskega predsedovanja cel kup zahtev. Prepoznavajo, da gre za zgodovinsko priložnost za preoblikovanje Evrope v odporno, zdravo in nizkoogljično celino z ohranjenim naravnim kapitalom. Večina zahtev se zato nanaša na zagotovitev pravočasnega, ambicioznega, pravičnega in učinkovitega ukrepanja.

Vsebina

1. Uvod v področje	5
2. Stanje na področju v EU in Sloveniji	6
3. Pričakovanja NVO in prihodnje odločitve	11
4. Prednostne naloge za slovensko (so)predsedovanje	13
5. Viri	16

1. Uvod v področje

Krožno gospodarstvo je koncept, ki je nastal kot odziv na pritisk rastočega gospodarstva in potrošnje na omejene vire in nosilno sposobnost okolja. Prehod v krožno gospodarstvo se zato usmerja v preoblikovanje, ponovno uporabo, popravila in recikliranje obstoječih materialov in izdelkov. Temelji na uporabi energije iz obnovljivih virov, opušča uporabo nevarnih kemikalij, znižuje porabo surovin ter s skrbno zasnovano izdelkov znižuje nastajanje odpadkov proti ničelni stopnji. Koncept izhaja iz naravnih sistemov, kjer vsaka komponenta optimalno dopolnjuje celoto. Izdelki v krožnem gospodarstvu so skrbno zasnovani tako, da omogočajo kroženje materialov in ohranjajo dodano vrednost, kolikor dolgo je to mogoče. Znotraj gospodarstva ostajajo tudi potem, ko material ali izdelek doseže konec svoje življenjske dobe.

Kaj pa njegovi začetki? Koncept krožnega gospodarstva je globoko zakoreninjen in ga ni mogoče pripisati enemu samemu avtorju ali zgodovinskemu dogodku. Njegova praktična uporaba v sodobnih gospodarskih sistemih in industrijskih procesih pa je vse bolj zaživelja od konca 70-ih let prejšnjega stoletja, pod vodstvom majhnega števila akademikov, mnenjskih voditeljev in podjetij.

Učinkovita raba virov in krožno gospodarstvo sta s strateškimi dokumenti, kot sta Načrt za Evropo, gospodarno z viri (2011) in Sedmi okoljski akcijski program EU (2013), postala razvojna cilja Evropske unije do leta 2030 in naprej. V tem sklopu je Evropska komisija predlagala okvir ukrepov in poudarila, da je potreben celovit pristop na vseh področjih in ravneh politike, ter izpostavila prednostni cilj preoblikovanja EU v nizkoogljično gospodarstvo, ki je z viri gospodarno, zeleno in konkurenčno. Očitno je bilo, da bo krožno gospodarstvo postala prioriteta.

Evropska komisija je leta 2014 predstavila prvi program prehoda v krožno gospodarstvo. Naslednja komisija je že leta 2015 sprejela ambiciozen Akcijski načrt za krožno gospodarstvo, ki vključuje ukrepe, ki bodo pomagali spodbuditi prehod Evrope v krožno gospodarstvo, povečati konkurenčnost na globalnem trgu, spodbuditi trajnostno gospodarsko rast in ustvariti nova delovna mesta. Ozadje so bili zakonodajni predlogi, ki so se nanašali predvsem na Okvirno direktivo o odpadkih, Direktivo o odlagališčih ter Direktivo o embalaži in odpadni embalaži.

Letos marca (2020) je Komisija sprejela Novi akcijski načrt za krožno gospodarstvo, ki temelji na prizadevanjih, ki potekajo od leta 2015, z usmerjanjem na zasnovano in proizvodnjo ter celoten življenjski cikel izdelkov. Načrt je eden glavnih gradnikov Evropskega zelenega dogovora (2019), ki določa ambiciozen časovni načrt za podnebno nevtralnno, krožno gospodarstvo, v katerem je gospodarska rast ločena od rabe virov.

Za doseganje ciljev krožnega gospodarstva je odgovornost vseh mest in občin v EU, da izvajajo ukrepe na lokalni in regionalni ravni, saj najbolje poznajo lokalne izzive in priložnosti, pri tem pa jim je pomembno zagotoviti trajnostno financiranje in podpiranje krožnih poslovnih modelov. Podporo pri tem prehodu daje tudi kohezijska politika, ki kot ena od osrednjih evropskih politik šteje za enega od glavnih virov naložb in omogoča dobra orodja za uvajanje krožnega gospodarstva.

Na ravni EU je še od prvega paketa sprememb iz leta 2015 ocenjeno, da lahko do leta 2030 s prehodom v krožno gospodarstvo zagotovimo 600 milijard evrov prihrankov in do leta 2035 ustvarimo več kot 170.000 novih delovnih mest. Temu Evropa namenja vedno več finančnih sredstev, tako iz javnih virov kot s preusmerjanjem zasebnih naložb. Krožno gospodarstvo tako nikakor ni program odrekanja ali zatiranja gospodarstva, temveč preiščljena in z dokazi podprta preusmeritev v odpornejše gospodarstvo

z manj škodljivimi vplivi na nas in naš planet. Tako ga lahko pojmuje kot enega od stebrov za doseganje Ciljev trajnostnega razvoja iz Agende 2030 (2015) v Evropi in Sloveniji, saj neposredno prispeva k skoraj polovici.

2. Stanje na področju v EU in Sloveniji

Krožno gospodarstvo se je kot koncept dodobra zasidrilo in razširilo izven izvirne Evrope. A tako drugje po svetu kot v Evropski uniji ostaja še veliko dela in prepričevanja, da bo koncept lahko zaživel tudi v praksi: da bomo snovne tokove spremenili v kratke krožne zanke in izkoristili njihov potencial za prehod v nizkoogljično družbo, odporno na podnebno krizo.

Evropska unija se tega prehoda ne loteva le od zgoraj navzdol, ampak spodbuja tudi države članice, regije in občine k pripravi lastnih strategij prehoda ter široko vključuje druge deležnike v proces oblikovanja in promocije koncepta; na primer Evropska platforma deležnikov za krožno gospodarstvo (Circular Economy Stakeholder Platform) predstavlja že več kot 300 primerov dobrih praks, strategij in poročil.

2.1. Stanje implementacije v EU

Prvi Akcijski načrt EU za krožno gospodarstvo iz leta 2015 je bil v veliki meri realiziran do konca mandata sočasne Evropske komisije v lanskem letu. Zastavljen sveženj 54-ih ukrepov je sicer nekatera področja šele začel naslavljal, a ga je nova komisija posvojila in v svojem Akcijskem načrtu za krožno gospodarstvo zagotovila kontinuiteto ukrepanja. Taka daljnovidnost je ključna za uspešen prehod na nov gospodarski model, saj ta zahteva preudaren in sistematičen pristop ter delo po celotni verigi vrednosti.

Komisija je odprla oziroma pospešila delo na področju upravljanja z vodami, na področju gnojil in prehranskih sistemov (posodobitev Strategije za trajnostno biogospodarstvo, Hrana 2030), kemikalij (posodobitev Uredbe REACH), kritičnih surovin, urejanja trga sekundarnih surovin in omogočanja industrijske simbioze, spodbujanja ekoinovacij, zelenih investicij in okoljskega označevanja itd. Najbolj odmevna in temeljita pa je bila nadgradnja predpisov s področja ravnanja z odpadki ter načrtovanje smeri v boju proti onesnaževanju s plastiko.

Ključni del svežnja ukrepov je bila revizija odpadkovnih direktiv z višjimi cilji recikliranja, neposrednejšimi zahtevami glede preprečevanja nastajanja odpadkov, novimi obvezami glede ločenega zbiranja in poročanja, nadgradnjo koncepta razširjene odgovornosti proizvajalca, omejitvijo odlaganja ter uvedbo preprečevanja smetenja. Uvedenih je bilo tudi nekaj rešitev, ki jih imamo v Sloveniji že od prej, na primer prepoved odlaganja ločeno zbranih odpadkov in obveznost ločenega zbiranja organskih odpadkov.

Na področju plastike je bila sprejeta Evropska strategija za plastiko v krožnem gospodarstvu, ki je prinesla celo paleto ukrepov in priporočil za zmanjšanje onesnaževanja s plastiko ter ekonomičnejšo rabo plastike. Sočasno je industrija prejela poziv k sprejetju prostovoljnih zavez za hitrejšo doseganje ciljev, a se je poteza izkazala za neuspešno, kar bo vodilo v več regulative. Strategija predvideva veliko naprednih ukrepov v duhu krožnega gospodarstva, na primer zagotovitev, da bo vsa plastična embalaža do

leta 2030 primerna za cenovno smotrno ponovno uporabo ali recikliranje. Implementacija večine ukrepov je prepuščena trenutni komisiji, državam članicam in industriji, presenetljivo hitro in odločno pa je nastala Direktiva o zmanjšanju vpliva nekaterih plastičnih izdelkov na okolje. Ta želi skupaj s spremembami drugih direktiv (odpadkovne, pristaniške) do leta 2030 razpoloviti količino morskih odpadkov, se izogniti 22-milijardni okoljski škodi in ustvariti kopico novih delovnih mest. Zaradi prepovedi nekaterih izdelkov za enkratno uporabo bo tudi najbolj vidno vplivala na vsakdanje življenje.

Na področju financiranja prehoda je pomembno izpostaviti Akcijski načrt: financiranje trajnostne rasti (2018), v katerem je Komisija določila ambiciozno in celovito strategijo za trajnostno financiranje. V okviru tega načrta je bil podan tudi predlog uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o vzpostavitvi okvira za spodbujanje trajnostnih naložb, znane tudi kot »uredba o taksonomiji«. V njenem izčrpnem seznamu šestih okoljskih ciljev je poleg blažitve podnebnih sprememb, prilagajanja podnebnim spremembam, trajnostne rabe, varstva vodnih in morskih virov ter drugih tudi prehod na krožno gospodarstvo. S taksonomijo bodo presojali, ali je določena gospodarska dejavnost oziroma naložba trajnostna, zelena. Uredba o taksonomiji bo tako imela pomembno vlogo pri preusmerjanju kapitalskih tokov v trajnostno in vključujočo rast. Svoje politike počasi spreminjajo tudi velike banke, kot je Evropska investicijska banka, ki je začela zavračati in odstopati od projektov, ki niso skladni s krožnim gospodarstvom.

Nekatere nove obveze in ukrepi še niso stopili v veljavo, saj postopki sprejema še trajajo (npr. pri prepovedi namenoma dodane mikroplastike) ali pa je časovnica ukrepanja razvlečena, tudi do leta 2030. V izogib zamudam pri implementaciji je bil zmanjšan manevrski prostor za derogacije, kar je države članice že spodbudilo k resnejšemu ukrepanju, Evropska komisija pa je za tiste z najslabšimi rezultati izvajala poseben program za krepitev kapacitet (med njimi ni Slovenije).

Za spremljanje uspešnosti in hitrosti prehoda v krožno gospodarstvo so bili razviti prvi kazalniki in jasno je, da je bil napredek do danes dosežen le pri višini investicij v dejavnosti, povezane s krožnim gospodarstvom, stopnjah recikliranja in količini odpadkov glede na bruto domači proizvod. Sekundarne surovine navkljub večji rabi še vedno zadovoljijo le 12 odstotkov povpraševanja, količina odpadkov narašča, na globalni ravni pa je celokupna krožnost ocenjena le na dobrih 9 odstotkov.

2.2. Evropski zeleni dogovor

Nova Evropska komisija je šele v prvem letu svojega mandata, a je že od nastopa jasno, da bo krožno gospodarstvo ostalo njena prioriteta. Predstavlja eno od osi Evropskega zelenega dogovora, »nove strategije za rast in za preoblikovanje Unije v sodobno gospodarstvo, ki bo učinkovito izkoriščalo vire in bo konkurenčno«. Ta vsebuje časovni načrt ukrepov, finančnih virov in skrbi za pravičen prehod na učinkovitejšo rabo virov s prehodom na čisto, krožno gospodarstvo, obnovo biotske raznovrstnosti ter zmanjšanje onesnaževanja s presečnim ciljem, da do leta 2050 Unija postane ogljično nevtralna.

Novi akcijski načrt za krožno gospodarstvo je tako eno od orodij zelenega dogovora, na prehod pa bodo vplivala tudi druga (npr. Evropska industrijska strategija, Strategija od vil do vilic). Vsebuje nastavek okvirja politike za trajnostne izdelke kot normo, kjer naslavlja trajnostno zasnovano, krožne proizvodne procese, moč javnih naročil in opolnomočenje potrošnikov, vključno s pravico do popravil, z dodatnimi omejitvami za izdelke za enkratno uporabo, s preprečevanjem načrtno zastarelosti in prepovedjo

uničevanja neprodanih izdelkov. Četrtno dokumenta predstavljajo podpoglavja za posamezne vrednostne verige izdelkov. Od takšnih, kjer že imamo razširjeno odgovornost proizvajalca (npr. elektronika, embalaža), do takšnih, vezanih na snovi (plastika, tekstil), in druge (gradbeni odpadki, zavržena hrana). Gre za sektorje, ki porabijo največ virov in kjer je potencial za krožnost največji. Šepeta se tudi o morebitnem cilju razpolovitve količin mešanih ostankov odpadkov.

V prilogi akcijskega načrta je podrobnejša časovnica za sprejemanje uredb, direktiv in drugih ukrepov, kar bomo obravnavali v naslednjem poglavju.

Za uspešen in pravočasen prehod bo potrebnih veliko finančnih sredstev. Če je prvi akcijski načrt prehodu namenil dobrih šest milijard evrov, jih želi zeleni dogovor za celotni paket v naslednjem desetletju zmobilizirati vsaj 1.000. Naložbeni načrt za Evropski zeleni dogovor namerava z naložbami iz proračuna EU, s politiko Evropske investicijske banke, z lajšanjem in spodbujanjem javnih in zasebnih zelenih naložb ter s tehnično pomočjo privabiti glavnino teh milijard iz zasebnih virov.

Posebno pozornost Komisija daje tudi dejstvu, da so pri vsakem prehodu tako poraženci kot zmagovalci. Z namenom podpore regijam in ljudem, ki jih bo prehod najbolj prizadel, so pripravili Mehanizem za pravičen prehod. Ta zagotavlja usmerjeno podporo za pomoč pri mobilizaciji vsaj 100 milijard evrov v obdobju 2021–2027 v najbolj prizadetih regijah, da se ublaži socialno-ekonomski učinek prehoda.

Rezultat pandemije koronavirusa ravno v času sprejemanja novega 7-letnega finančnega okvira je bilo sprejetje Instrumenta za okrevanje in količina namenskih sredstev se je le še povečala (za 750 milijard). Namen ni le sanacija gospodarske škode po pandemiji, ampak tudi tlakovati pot za izhod iz krize in položiti temelje za sodobno in bolj trajnostno Evropo. Navkljub pritiskom nekaterih industrijskih lobijev glede opustitve okoljskih ciljev so tako Komisija kot Svet in večina okoljskih ministrov (vključno s slovenskim) ponovno potrdili cilje krožnega gospodarstva in prehod označili kot ključen za izhod iz krize.

2.3. Stanje implementacije v Sloveniji

Že leta 2015 je Vlada RS sprejela Okvirni program za prehod v zeleno gospodarstvo, ki je predstavljal prvo resnejše razmišljanje o krožnem gospodarstvu, čeprav pod drugim imenom. Nastalo je široko Partnerstvo za zeleno gospodarstvo, po menjavi vlade pa žal izgubilo večino zagona. Slovenija je kot »regija« postala članica programa Circular Economy 100 fundacije Ellen MacArthur, ki je globalno vodilna na področju krožnega gospodarstva.

Krožno gospodarstvo je sicer kot cilj zapisano v Strategiji razvoja Slovenije 2030, Nacionalnem programu varstva okolja za obdobje 2020–2030, Strategiji pametne specializacije Slovenije in Viziji Slovenija 2050, manjkajo pa bolj kratkoročni izvedbeni načrti in programi. Do nedavnega je bil še najbolj konkreten Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije, ki je bil pripravljen na pobudo Partnerstva za zeleno gospodarstvo Slovenije kot podlaga za pripravo akcijskega načrta prehoda s strani države, ki bo osnova za delo vseh naslednjih vlad. Kažipot predstavlja okvir, predlaga več prednostnih področij in pomembnih aktivnosti za udejanjanje prehoda.

Na podlagi Strategije pametne specializacije je nastalo več Strateško razvojno-inovacijskih partnerstev (SRIP); eno prav na temo krožnega gospodarstva. SRIP KG – Mreže za prehod v krožno gospodarstvo povezuje gospodarstvo, akademsko-raziskovalni svet

in druge deležnike, ki želijo trajnostno povečati učinkovitost in konkurenčnost domačega gospodarstva pri prehodu v krožno gospodarstvo. Osredotočeni so na šest področij, kjer prepoznavajo največji potencial za razvoj novih krožnih verig vrednosti in ciljajo na Slovenijo kot mednarodno središče krožnega gospodarstva.

Nekdanje Partnerstvo, medresorska skupina (MOP, MGRT, MIZŠ, SVRK, MI in MKGP) od leta 2018 pripravlja Celoviti strateški projekt razogljichenja Slovenije preko prehoda v krožno gospodarstvo. Gre za pilotno aktivnost na evropski ravni v sodelovanju z Evropskim inštitutom za inovacije in tehnologijo (EIT KIC Climate in EIT KIC Raw materials) in Skupnim raziskovalnim središčem (JRC) Evropske komisije. Namen projekta je prek širokega povezovanja presegrati meje silosnega razmišljanja in z izvajanjem ukrepov prispevati k doseganju konkretnih rezultatov, kar tudi pripravljavci prepoznavajo kot šibkost izvajanja politik v Sloveniji. Hkrati želijo odpraviti znane vrzeli, na primer šibko podporno okolje, težave pri oblikovanju celovitih projektov na funkcionalnih območjih/regijah, parcialna in neosredotočena ponudba finančnih podpor za ta namen, pomanjkljivi pristopi za privabljanje zasebnih vlagateljev itd.

Vsebina projekta je sicer strukturirana v stebre »Pametne in krožne skupnosti« (krožno učenje in regije), »Krožni razvoj« (krožno odkrivanje in podpora krožnim inovacijam) ter »Krožno oblikovanje politik in znanost«. Te dopolnjujejo s presečnimi programi, med katerimi izstopa ustanovitev Centra za prehod v pametno in krožno družbo, katerega naloga bo koordiniranje vsebin in povezovanje vseh relevantnih pobud in projektov.

Ministrstvo za okolje in prostor (MOP) je medtem prevzelo pripravo vladnega Seznama pomembnih investicij, ki je dokument v dopolnjevanju, a trenutno ne vsebuje tako rekoč nobene krožne vsebine. Iz izjav za javnost se kaže, da minister slabo razume koncept, saj navkljub glasni podpori govori le o prilagajanju na podnebne spremembe in pri omembah krožnega gospodarstva o odstranjevanju odpadkov. Torej nič o preprečevanju poglobljanja podnebne krize in preprečevanju nastajanja odpadkov, kot veleva zakonodaja. Hkrati je ogrožena namenskost porabe sredstev Podnebnega sklada, ki naj bi financiral del prehoda na krožno gospodarstvo. Stanje je torej napeto, pristop pa neusklajen med različnimi ravnmi politike.

V zvezi z evropskim mehanizmom za okrepanje moramo do jeseni pripraviti lasten načrt, ki ga mora potrditi še Evropska komisija, kar bo osnova za črpanje dodatnih sredstev. Čeprav naj bi se sredstva usmerjala v zeleno in digitalno gospodarstvo, zavezujočih mehanizmov ali kriterijev do sedaj še ni, in ostaja odprto vprašanje, ali jih bomo uspeli preusmeriti v prave projekte.

V Sloveniji glede na evropske kazalce sledimo podobnim trendom, upadlo pa je število zaposlitev v dejavnostih, povezanih s krožnim gospodarstvom (slabo) in manj je trgovanja z odpadki izven EU (dobro). Po indeksu krožnosti smo še vedno približno tri absolutne odstotne točke pod povprečjem EU-27 (11 odstotkov). Poleg slabe snovne učinkovitosti nas tare velika odvisnost od uvoza (71 odstotkov v letu 2015).

Z ozkega vidika spremenjene zakonodaje prvega paketa krožnega gospodarstva, torej odpadkov, Sloveniji kaže dobro. Ni še jasno, kakšna bo statistika po evropski harmonizaciji poročanja, vendar bomo zagotovo ostali med boljšimi državami, kar zadeva ravnanje z odpadki in recikliranje komunalnih odpadkov. Morda se bo celo izkazalo, da nekatere nove srednjeročne cilje že dosegamo. Po drugi strani pa zamujamo s prenosom taiste evropske zakonodaje, kar primerjalno ogroža našo dobro pozicijo in seveda hitrost prehoda v krožno gospodarstvo.

2.4. Predsedovanje Svetu Evropske unije

Predsedstvo Sveta se med državami članicami EU menja vsakih šest mesecev. Da se zagotovi kontinuiteta, stabilnost usmeritve in bolj učinkovito delo, države članice delujejo v skupinah po tri (trenutno predsedujoča in obe naslednji). Trojka si določi dolgoročne cilje in pripravi skupen program za 18-mesečno obdobje predsedovanja Svetu. Na podlagi tega programa vsaka od treh držav pripravi lastni 6-mesečni program. Trenutno trojko sestavljajo nemško, portugalsko in slovensko predsedstvo, Slovenija pa bo predsedovala v drugi polovici leta 2021.

Na področju okolja so bile napovedane tri ključne teme našega predsedovanja Svetu: krožno gospodarstvo, podnebne spremembe in biodiverziteteta. V programu trojke je krožno gospodarstvo omenjeno večkrat:

Številni ukrepi za ublažitev krize so bili sprejeti že med hrvaškim predsedovanjem, vendar bo treba storiti še precej več, zlasti kar zadeva obvladovanje pandemije in **ponovno vzpostavitev normalnega delovanja evropskih družb in gospodarstev s spodbujanjem trajnostne in vključujoče rasti, vključno s preходом na zeleno gospodarstvo in digitalno preobrazbo**, in sicer na podlagi vseh spoznanj iz krize ter z odpravo njenih socialno-ekonomskih posledic.

[...]

Zato je zdaj še pomembneje, da razvijamo našo gospodarsko osnovo – to bo ključni element vseh treh predsedovanj. Za **uresničitev teh ciljev bodo posebej pomembni** delo v zvezi z zelenim dogovorom in digitalno prihodnostjo Evrope, **izvajanje akcijskega načrta o krožnem gospodarstvu**, vlaganje v raziskave in inovacije ter spretnosti za povečanje konkurenčnosti, zagotavljanje rešitev za svetovne izzive in ustvarjanje delovnih mest.

[...]

Kar zadeva učinkovito rabo virov, krožno gospodarstvo in ravnanje z odpadki, trojno **predsedstvo pozdravlja nov akcijski načrt za krožno gospodarstvo in je pripravljeno podpreti vse pobude, ki izhajajo iz njega**. Potrošniki imajo pomembno vlogo pri omogočanju zelenega prehoda, zato trojno predsedstvo z zanimanjem pričakuje predlog Komisije o krepitvi njihove vloge.

3. Pričakovanja NVO in prihodnje odločitve

3.1. Prihodnje odločitve

Slovenija še nima časovnice za svoje načrte prehoda v krožno gospodarstvo, zato lahko zaenkrat pričakujemo le inkrementalne spremembe. Z začetkom mandata našega predsedstva Svetu bodo v veljavo stopile obveze iz Direktive o plastičnih izdelkih za enkratno uporabo, ki je še nismo prenesli v naš pravni red. Komisija si je isti rok postavila tudi, da za doseganje ogljične nevtralnosti do leta 2050 preuči primernost trenutnih ukrepov in predlaga nove, zagotovo tudi s področja krožnega gospodarstva. Odločitev bo daljnosežna in bo zagotovo vplivala na politično klimo v času slovenskega predsedovanja.

Na področju financiranja prehoda bosta še vedno zelo aktualna mehanizma za pravičen prehod in okrevanje, kjer se črpanje usklajuje na letni ravni. Če bo ohranje-

na letošnja spremenjena časovnica za pripravo državnih načrtov črpanja, bo naslednja posodobitev padla v čas slovenskega predsedovanja. Za naslednje leto je napovedana tudi uvedba »plastičnega davka« — prispevka držav članic za nerekicirano plastično embalažo, ki se bo plačeval glede na tono odloženih in sežganih odpadkov. Gre za primeren ukrep za spodbujanje bolj krožnega ravnanja, a podrobnosti še niso znane, prav tako ni enostavno sprejetje, tako je mogoče, da bodo pogajanja s Svetom potekala v času slovenskega predsedovanja.

Nekoliko jasnejša je časovnica sprejemanja predpisov, ki so bili napovedani skupaj z zelenim dogovorom oziroma akcijskim načrtom. V nadaljevanju naštetih predpisi bodo v tem času začeli dobivati obliko, bodo dokončno pripravljene ali pa bodo že vstopili v dialog Komisija-Parlament-Svet.

Za 2021 si lahko obetamo pripravo okvirja za trajnostne izdelke, kamor štejejo tudi različne ukrepe za vzpostavitev pravice do popravila, obvezne kriterije in področne cilje za zeleno javno naročanje ter posodobitev Direktive o industrijskih emisijah (vključno s krožnimi kriteriji za referenčne dokumente BAT), da bo skladna s cilji Pariškega sporazuma.

Spremenjena bo Uredba REACH o kemikalijah in nekaj sorodnih direktiv, da izboljšamo informacije o pogojno nevarnih snoveh ter minimiziramo njihovo prisotnost v sekundarnih surovinah in izdelkih iz njih. Prevetrene bodo omejitve nevarnih snovi v električni in elektronski opremi, kar bo pozitivno vplivalo tudi na njihovo reciklabilnost.

Posodobljeni bodo kriteriji za prenehanje statusa odpadka ter tematska strategija EU za varstvo tal. Pripravljene bosta strategiji o tekstilu ter trajnostno grajenem okolju. Strategija od vil do vilic ima svojo časovnico in del aktivnosti se bo odvijal tudi v času predsedovanja.

Na področju plastike se bo zaključila posodobitev osnovnih zahtev za embalažo, z namenom zmanjšanja prepakiranosti in količin odpadkov, a tudi bolj krožnih zasnov, ki bodo omogočile ponovno uporabo in kakovostno recikliranje. Določeni bodo minimalni deleži vsebnosti reciklirane plastike in cilji za zmanjšanje količin ključnih plastičnih odpadkov (embalaža, v gradbeništvu in avtomobilski industriji). Bioosnovana in biorazgradljiva plastika bosta dodatno regulirani, hkrati pa bo Komisija sprožila iniciativo za zamenjavo embalaže za enkratno uporabo, krožnikov in pribora v panogi prehranskih storitev s takšnimi za večkratno uporabo.

Evropska unija se zaveda svoje vpetosti v svet in da pravega prehoda ne bo uspela izvesti brez delovanja tudi izven svojih meja. Seveda v tem prav tako vidi gospodarsko priložnost, ne le prednosti za druge države. Načrt prehoda je spremljal delovni dokument s podrobnostmi trenutnih in bodočih prizadevanj na globalni ravni *Leading the way to a global circular economy: state of play and outlook*. Prenovljena bodo pravila o izvozu odpadkov, načela krožnega gospodarstva pa bodo vgrajena v smernice za državno pomoč na področju okolja in energije. V procesih širitve EU, predvsem na Zahodnem Balkanu, bo okrepljena prisotnost načel krožnega gospodarstva. Podobno velja za tesnejše mednarodno sodelovanje z Afriko, politične in finančne mehanizme razvojnega sodelovanja, prostotrgovinske sporazume ter ukrepe namenske krožne diplomacije. Predlagana bo ustanovitev globalnega zavezništva za krožno gospodarstvo (Global Circular Economy Alliance) in priprava mednarodnega dogovora o ravnanju z naravnimi viri.

Na globalni ravni je bilo zaradi pandemije v leto 2021 predstavljeno klimatsko srečanje OZN KOP26. Nov datum še ni znan, v času slovenskega predsedovanja pa pričakujemo izdajo poročil delovnih skupin za pripravo Šestega poročila IPCC (sintezno je predvideno v začetku 2022). Na ravni OZN je v začetku leta predvideno še peto srečanje

okoljske skupščine (UNEA), a tudi če bi bilo predstavljeno v drugo polovico leta, se iz tega procesa še ne pričakuje novih konvencij ali drugih obveznosti – na prejšnji se je skoraj začel postopek za začetek priprave konvencije proti onesnaževanju morskega okolja s plastiko. Osrednja tema skupščine bo sicer narava, a s poudarkom na odpravljanju revščine in promociji trajnostne proizvodnje ter potrošnje. Prav tako še ni jasno, kaj lahko pričakujemo od generalne skupščine OZN jeseni 2021, najbrž pa bo še v veliki meri na temo pandemije in trajnostnega okrevanja.

3.2. Pričakovanja NVO od teh odločitev

Nevladne organizacije (NVO) iz vse Evrope, posamično in združene v vsebinske mreže, se redno odzivajo na delo Komisije, Parlamenta in Sveta, ter s tem pomagajo sooblikovati nastajajoče politike. Včasih zelo proaktivno, še preden se začnejo formalni procesi: na primer kmalu po omembi razmišljanja o »plastičnemu davku« v neposrečeni izjavi prejšnjega komisarja za proračun se je mreža Rethink Plastic Alliance odzvala s svojim stališčem in protipredlogom. Takih primerov je veliko, saj v Bruslju sodelovanje med civilno družbo in odločevalci poteka zgledno (za slovenske razmere) in v večini primerov ves čas nastajanja predpisa, ne le ob javni obravnavi (pa še ta poteka zgodneje v procesu). NVO tako pričakujejo še nadaljnje vključevanje in odprt pristop pri delu organov EU.

Akcijski načrt EU za prehod v krožno gospodarstvo na več mestih omenja opolnomočenje skupnosti in potrošnikov, Svet pa to smatra kot *zanimivo*. NVO pričakujejo sistematičen pristop k temu delu, upoštevajoč kulturne razlike in izobraževalne vidike, od Sveta pa podporo.

18-mesečni program trojice predsedujočih Svetu podpira akcijski načrt in nima lastnih javnih agend glede zelenega dogovora. Delno je to razumljivo zaradi oblike zakonodajnega procesa v EU in nedorečenosti posameznih ukrepov, a hkrati iz preteklega delovanja vemo, da Svet predstavlja najbolj konservativni del trojice Komisija-Parlament-Svet, zato ga NVO vedno znova pozivajo k ambicioznosti in pogumu pri potrjevanju predlaganih rešitev.

Glede odziva na akcijski načrt so si okoljske NVO precej enotne. Pozdravljajo nadaljevanje dela prejšnjih komisij, a seveda pogrešajo še večjo ambicioznost in opozarjajo na pomanjkljivosti. Pogrešajo odločnejši pristop k razklopu gospodarske rasti od rabe naravnih virov oziroma kar ukinitve te zgodbe, saj naj ne bi bila dolgoročno vzdržna. Zahtevajo obvezujoče cilje za absolutno zmanjšanje porabe naravnih virov, preprečevanje nastajanja vseh odpadkov (ne le izbranih komunalnih) in ponovno uporabo, saj sicer obstaja večja verjetnost, da bodo države članice naredile premalo, prepočasi. NVO zagovarjajo vestno sledenje hierarhiji ravnanja z odpadki, torej več ravnanja z viri (ne le optimizacija odstranjevanja), preprečevanja nastajanja odpadkov, ponovne uporabe, krožnega oblikovanja, preprečevanja načrtovane zastarelosti, spodbujanja popravil in popravljivosti, nadomeščanja izdelkov s storitvami, zmanjševanja porabe virov na splošno in zagotavljanja, da v naših izdelkih in odpadkih konča manj nevarnih snovi. NVO opozarjajo tudi na pomen okrepitve trgov sekundarnih surovin in neizkoriščenost zelenih javnih naročil. Previdni so glede napovedanega okvirja za bioosnovano in biorazgradljivo plastiko (bojazen pred razvodenitvijo preteklega dela) in razočarani nad počasnostjo ukrepanja proti onesnaževanju z mikroplastiko ter pomanjkanjem krožnosti v Industrijski strategiji.

Že kmalu po začetku pandemije so NVO zaznale pritiske nekaterih industrijskih lobijev za zamrznitev prehoda ali celo preklic nekaterih že sprejetih ukrepov, proti čemur se še vedno borijo in zahtevajo zeleno, krožno okrevanje.

Na področju novega proračuna EU in finančnih mehanizmov zahtevajo namensko porabo in njeno aktivno spremljanje po državah članicah. Prizadevajo si tudi, da bi bilo črpanje teh sredstev odvisno od doseganja zastavljenih ciljev, spet kot ukrep zagotavljanja namenske porabe in ažurnosti izvedbe. NVO prepoznavajo veliko primerov dobrih praks, krožnih poslovnih modelov, ki bi jih bilo treba dodatno razviti in razširiti, kar vidi-jo kot prioriteto pred vlaganjem v nepreverjene, bolj infrastrukturne rešitve, nižje v hierarhiji ravnanja z odpadki. Kot na primer kemično recikliranje, ki bi zlahka lahko vodilo v več odstranjevanja (t. i. plastic2fuel) namesto recikliranja in zmanjševanja porabe. Namesto že napovedanega prispevka držav članic za nerekiclrano odpadno plastično embalažo predlagajo prispevek na primarno plastiko, torej na originalno proizvodnjo. Ponavljajo stare zahteve za prenos davčne obremenitve dela na porabo surovin.

Plastika je tudi predmet zahtev glede skladnega ukrepanja tako na domačih tleh kot širše v tujini, na primer glede nove konvencije na ravni OZN, kar so že podprle nekatere nečlanice EU (Norveška kot glavni »sponzor«). EU je tudi podprla dodatne omejitve pri trgovanju z odpadki v Baselski konvenciji, a po uspešnem sprejemu nato oznanila, da se vseh ne bo držala pri prometu med državami članicami. To predstavlja enako nevarnost okoljske nepravilnosti kot pri trgovanju z odpadki navzven, zato NVO zahtevajo spremembe — v isti sapi kot zahtevajo in podpirajo vlogo EU kot pozitivne sile sprememb drugje po svetu kot pionirju krožnega gospodarstva in drugih področij.

4. Prednostne naloge za slovensko (so)predsedovanje

Slovensko predsedovanje Svetu EU se bo začelo v drugi polovici leta 2021, priprave nanj pa potekajo od leta 2019. Žal vsebinski del slovenskega programa predsedovanja, če je že bil dokončan, ni javno dostopen. Do začetka mandata NVO vseeno pričakujejo dokument z jasno in ambiciozno agendo in ne le opiranje na skupni 18-mesečni program.

Z vidika predsedovanja in prehoda v Sloveniji zahtevamo predvsem stremljenje k dejanskemu krožnemu gospodarstvu in da se ta pojem ne izrablja za nadaljevanje statusa quo (ali trenutno nakazane regresije). NVO želijo tudi, da vlada ponotranji pomen krožnega gospodarstva kot ključa za spopadanje s podnebnimi spremembami.

Predlogi prednostnih nalog:

Hierarhija ravnanja z odpadki naj bo ključno orodje

Poleg zapiranja snovnih zank ter prizadevanja za bolj krožno proizvodnjo in potrošnjo sta eden ključnih procesov za doseganje nizkoogljičnega krožnega gospodarstva tudi krajšanje taistih zank in preprečevanje nastajanja odpadkov; oba zasedata vrh evropske hierarhije prednostnega ravnanja z odpadki. Brez zmanjšanja porabe naravnih virov ne bomo mogli doseči naših podnebnih ciljev. Ravno z začetkom predsedovanja bo Komisija končala prevetritev ukrepov za doseganje ogljične nevtralnosti do leta 2050, od Slovenije pa pričakujemo, da bo zagovarjala:

- spoštovanje hierarhije ravnanja z odpadki v vseh fazah oblikovanja politik in izvedbe, ne le na konceptualni ravni, vključno z vplivanjem na programiranje in izrabo

finančnih mehanizmov in ekonomskih spodbud s ciljem preprečevanja nastajanja odpadkov ter rabe sekundarnih surovin;

- uvedbo obvezujočih ciljev za absolutno zmanjšanje porabe naravnih virov, preprečevanje nastajanja vseh odpadkov in posameznih tokov (npr. razpolovitev zavržene hrane do leta 2030) ter ponovno uporabo;
- ambiciozno politiko za trajnostne izdelke, vključno z zahtevami za krožno zasnovo (ekodizajn, popravljivost, primernost za ponovno uporabo, vsebnost strupenih snovi) in razširjeno odgovornost proizvajalcev za še več kategorij izdelkov;
- minimizacijo izpustov odpadkov v okolje, v skladu z evropsko ambicijo »nič onesnaževanja«, vključno z ukrepi za preprečevanje smetenja, vnosa odpadkov v vodotoke, prepovedjo uporabe namenoma dodane mikroplastike in sprejemom obvezujočega cilja za razpolovitev količin morskih odpadkov.

Odprt, participativen proces

Slovenske nevladne organizacije v času predsedovanja pričakujemo višji standard pri vključevanju civilne družbe v delo (predsedstva) Sveta. Tudi mednarodne NVO poudarjajo pomen vključujočih procesov in sooblikovanja politik, saj odprt pristop poleg celovitejših rešitev prinaša tudi širšo podporo, ki bo ključna za uspešno izvajanje zadanih ukrepov. NVO so lahko tudi uspešni in učinkoviti nosilci takšnih ukrepov, zato je naravno, da si prizadevamo, da bi Slovenija prenehala z zapiranjem prostora civilni družbi ter jo aktivno vključila v proces (priprave) prehoda v krožno gospodarstvo. Z več strani je slišati tudi željo po širšem državnem javno-zasebnem zavezištvu za zeleno, pametno in tehnološko napredno Slovenijo, ki bi širše kot vladna medresorska skupina na vseh ravneh skrbelo za učinkovit prehod; združilo pristopa od zgoraj navzdol in od spodaj navzgor.

Javni sektor kot zgled

Slovenske vlade imajo že skoraj tradicionalen namen voditi večje transformacije z zgledom – to je bil že element Okvirnega programa za prehod v zeleno gospodarstvo iz leta 2015. Ker izdatki javnih organov v EU predstavljajo približno petino bruto domačega proizvoda, uvajanje krožnosti v javni sektor predstavlja pomembno priložnost za doseganje večje smotrnosti porabe in prek vzbujanja povpraševanja za vplivanje na transformacijo trgov. Od predsedstva tako pričakujemo, da bo zagovarjalo in sledilo isti maksimi tudi na evropski ravni in v vseh prizadevanjih v okviru krožne diplomacije.

Ne smemo pozabiti tudi na vlogo mest in manjših lokalnih skupnosti kot težišč poselitve. Lokalna samouprava je tudi del javnega sektorja, tako da bi morala biti zgled iz istih razlogov. Mesta so že sedaj osrednji poligon za testiranje in uveljavljanje krožnih konceptov tudi pri nas, pa naj omenimo samo Maribor ali mrežo občin, ki so stopile na pot do družbe brez odpadkov (zero waste). V programu dela predsedstva je lokalna raven omenjena le mimogrede, zato pričakujemo, da bo predsedstvo aktivneje zagovarjalo potrebo po (sistematičnem) delovanju na tej ravni in pripomoglo k ustvarjanju novih priložnosti za ukrepanje.

Gozd in les

Slovenija je med najbolj bogatimi državami po deležu gozdnatosti v Evropi in z dolgo tradicijo sonaravnega gospodarjenja. Les, še bolj pa druge gozdne verige vrednosti ostajajo v veliki meri neizkoriščene. Potencial za večjo dodano vrednost in močnejšo vlogo v krožnem gospodarstvu (in biogospodarstvu) prepoznavajo že skoraj vsi. Da bo

lahko gozd v Evropi, ki je primerjalno revnejša z njim, odigral svojo ključno vlogo pri doseganju razogličanja, od predsedstva pričakujemo, da ga bo aktivno zagovarjalo tudi izven okvirjev, napovedanih v programu predsedstva.

Globalno pravično krožno gospodarstvo

Okoljski program OZN (UNEP) v svoji tekoči strategiji prepoznava uvajanje elementov krožnega gospodarstva kot prioriteto v vseh regijah sveta. Evropska unija je največji in najglasnejši zagovornik krožnega gospodarstva. Iz zelenega dogovora je jasno, da se Evropska komisija zaveda svoje vloge pri razogličanju sveta, zato od predsedstva Sveta Evropske unije pričakujemo, da bo:

- zagovarjalo stališče, da naj bo EU globalni svetilnik krožnega gospodarstva in to brez fige v žepu. Prenehati moramo prenašati naša bremena na druge konce sveta, to je prenehati izvažati tehnologije, ki na naših tleh niso več dopustne, dodatno omejiti izvoz odpadkov v tretje države in poskrbeti za krožnost po celih dobavnih verigah, tudi ko je njihov del izven EU;
- zagovarjalo koncept globalne okoljske pravičnosti;
- zahtevalo, da finančni mehanizmi razvojnega sodelovanja in razvojne pomoči upoštevajo kriterije krožnosti (taksonomija zelenih investicij);
- podprlo pripravo mednarodnega dogovora o ravnanju z naravnimi viri in drugih mednarodnih listin, ki bodo pripomogle k doseganju ciljev Agende 2030 tudi drugod.

5. Viri

1. First Circular Economy Action Plan, https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/first_circular_economy_action_plan.html
2. Report on the implementation of the Circular Economy Action Plan, 2019, https://ec.europa.eu/commission/publications/report-implementation-circular-economy-action-plan-1_en
3. Commission reviews implementation of EU waste rules, proposes actions to help 14 Member States meet recycling targets, 2018, https://ec.europa.eu/info/news/commission-reviews-implementation-eu-waste-rules-proposes-actions-help-14-member-states-meet-recycling-targets-2018-sep-24_en
4. Circular economy monitoring framework, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/circular-economy>
5. Circularity Gap Reporting Initiative, <https://www.circularity-gap.world/>
6. A European Strategy for Plastics in a Circular Economy, <https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/pdf/plastics-strategy.pdf>
7. Evropski zeleni dogovor, 2020, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_sl
8. Novi akcijski načrt za krožno gospodarstvo Za čistejšo in konkurenčnejšo Evropo, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?qid=1590755470418&uri=CELEX:52020DC0098>
9. Poročilo o kohezijski politiki in krožnem gospodarstvu, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0184_SL.html
10. EU bank drops Belgrade incinerator, citing impact on recycling: EBRD and other banks press on, https://bankwatch.org/press_release/eu-bank-drops-belgrade-incinerator-citing-impact-on-recycling-ebrd-and-other-banks-press-on

11. Financing the green transition: The European Green Deal Investment Plan and Just Transition Mechanism, 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_17
12. Recovery plan for Europe, 2020, https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response-0/recovery-plan-europe_en
13. How our Europe will regain its strength: op-ed by Ursula von der Leyen, President of the European Commission, 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ac_20_602
14. Leading the way to a global circular economy: state of play and outlook, 2020, https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/pdf/leading_way_global_circular_economy.pdf
15. EU leaders back 'green transition' in pandemic recovery plan, 2020, <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/eu-leaders-back-green-transition-in-pandemic-recovery-plan/>
16. Povezani za rast, 2016, <http://vlada.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2016/zeleno/MOP-PovezaniZaRast-SLO-splet.pdf>
17. Kažipot prehoda v krožno gospodarstvo Slovenije, 2018, https://static1.squarespace.com/static/5b97bfa236099baf64b1a627/t/5c63f4bc9b747a36d2955eb3/1550054676638/kazipot_SLO_26apr_FINAL.pdf
18. The presidency of the Council of the EU, 2020. <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/presidency-council-eu/>
19. Predsedovanje Slovenije Svetu EU 2021, 2020, <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/predsedovanje-slovenije-svetu-eu-2021/>
20. Osemnajstmesečni program Sveta (1. julij 2020–31. december 2021), 2020, <https://www.gov.si/assets/vlada/Projekti/PSEU2021/18-mesecni-program-Sveta.pdf>
21. Za trajnostni razvoj, ki nikogar ne pusti ob strani, 2020, <http://www.sloga-platform.org/%ef%bb%bfza-trajnostni-razvoj-ki-nikogar-ne-pusti-ob-strani/>
22. Evropska podnebna pravila, 2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1588581905912&uri=CELEX:52020PC0080>
23. (CEAP) Implementation tracking table, 2020, https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/pdf/implementation_tracking_table.pdf
24. Farm to Fork Strategy, 2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0381>
25. The IPCC and the Sixth Assessment cycle, 2020, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2020/05/2020-AC6_en.pdf
26. UNEP: Medium Term Strategy 2018–2021, 2016, http://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/7621/-UNEP_medium-term_strategy_2018-2021-2016MTS_2018-2021.pdf.pdf
27. Fifth session of the United Nations Environment Assembly, 2020, <https://environmentassembly.unenvironment.org/unea5>
28. New tax on non-recycled plastic packaging waste will fail to address the plastic pollution crisis, 2018, <https://rethinkplasticalliance.eu/news/press-release-plastic-tax/>
29. Supporting Green Recovery Alliance – the time for green and fair transition is NOW, 2020, <https://www.circularchange.com/news/2020/5/11/supporting-green-recovery-aliance-the-time-for-green-and-fair-transition-is-now>
30. ECESP Coordination Group shares its views on the new Circular Economy Action Plan, 2020, <https://www.circularchange.com/news/2020/4/6/ecesp-coordination-group-shares-its-views-on-the-new-circular-economy-action-plan>

31. Evropski Akcijski načrt za krožno gospodarstvo, 2020, <https://ebm.si/zw/o/2020/evropski-akcijski-nacrt-za-krozno-gospodarstvo/>
32. EU to take unprecedented steps against 'throwaway economy', 2020, <https://eeb.org/circular-economy-action-plan-2020/>
33. (CEAP) a beautiful patchwork of initiatives pointing in the right direction, 2020, <https://zerowasteeurope.eu/2020/03/press-release-the-circular-economy-action-plan-a-beautiful-patchwork-of-initiatives-pointing-in-the-right-direction/>
34. The new Circular Economy Action Plan promises to address plastic pollution but will concrete steps follow?, 2020, <https://rethinkplasticalliance.eu/news/the-new-circular-economy-action-plan/>
35. EU plans multi-billion euro 'green recovery' but falls short in crucial areas, 2020, <https://eeb.org/eu-plans-multi-billion-euro-green-recovery-but-falls-short-in-crucial-areas-1/>
36. EU Promotes Greater Global Responsibility on Plastic Waste – But Not for Internal Market!, 2020, EU Promotes Greater Global Responsibility on Plastic Waste – But Not for Internal Market!
37. Slovenske občine na poti do Zero waste, <https://ebm.si/zw/obcine/>

Prispevek je nastal s finančno pomočjo projekta 'Towards an open, fair and sustainable Europe in the world - EU Presidency Project 2019-2021', ki ga financirata Evropska unija in ga izvajajo nacionalne plačorme FINGO, FOND in CROSOL v sodelovanju z evropskim združenjem CONCORD. Projekt v Sloveniji sofinancira Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, izvaja ga platforma SLOGA.

